

De wortels van Almere

Afscheidsspeech voor de gemeenteraad

Adri Duivesteijn, wethouder Duurzame Ruimtelijke Ontwikkeling

20 april 2006 – 21 maart 2013

“Je bent natuurlijk een Hagenees, je hebt hier eigenlijk niets te zoeken”, begon Ruud Pet op 28 februari één van de passages uit zijn laatste Bergrede in deze gemeenteraad. Hij bedoelde dat bepaald niet onvriendelijk zou later blijken, maar toch illustreert het een risico dat ik liep toen ik hier binnenkwam. Waarom een wethouder van buiten? Waarom niet gewoon iemand vanuit de stad, of beter gezegd: vanuit de gemeenteraad? Ik kan mij die vragen ook goed voorstellen. Tegelijkertijd begrijp ik ook heel goed waarom deze interventie van de zijde van de PvdA, in het bijzonder door Rob Beuse, is gedaan.

Van buiten komen betekent iets. Voor mij bijvoorbeeld dat ik veel minder vrijheid had dan wanneer ik wethouder zou zijn in mijn eigen stad, Den Haag. De stad waar ik geboren ben, en waar ik om persoonlijk redenen ook niet snel weg zal gaan voor een baan waar de dagkoersen soms belangrijker zijn dan de lange termijn.

Het betekent ook – en ik ben ervan overtuigd dat u dat in mijn geval zult herkennen – dat je een zekere bescheidenheid in acht moet nemen. In een nieuwe stad als Almere, waar de onderlinge verhoudingen nog zo fragiel zijn en de toekomst broos is, kan een buitenstaander – zo die het al zou willen – niet met veel bravoure komen vertellen hoe de toekomst van die stad eruit zou moeten gaan zien.

En, voorzitter, omdat ik een stevig debat niet uit de weg ga, had ik gelukkig nog een rekening openstaan met de heersende klasse van projectontwikkelaars, die de winstmaximalisatie hoog in het vaandel hadden staan. Met een ‘ludieke kruistocht’ kon ik deze vroegere vrienden – die vaak zij aan zij met mij hebben gestreden voor betaalbare huren in de oude wijken – tegemoet treden en hen beloven dat het zo vanzelfsprekende recht om te mogen bouwen vanaf nu vervangen zou worden door de filosofie van ‘mensen maken de stad’, waarbij de mensen dan de burgers zelf zijn. Parallel aan dit discours startte ik mijn zoektocht naar de identiteit van Almere. Ik moest

ontdekken wat die stad Almere nu precies is, wat haar identiteit is, wat haar toekomstperspectieven zijn, en hoe je daar inhoud aan zou kunnen geven.

En bij een stad die zo jong is, is het geheugen nog te vinden bij de makers van het eerste uur – al moet je dan wel snel zijn. Ook hier moest een buitenstaander zich eerst bewijzen. Zo waren mijn eerste ontmoetingen met Dirk Frieling vervuld met een gedistingeerd wantrouwen. Hoe vaak heb ik niet in die kritische ogen van hem mogen kijken, ogen die soms uitspraken: “Wat moet jij in mijn stad, weet jij wel hoe goed wij hebben nagedacht over ons Almere? Hoezo ánders?” Voor Dirk Frieling was het ontwerpen van een stad een burgerlijke taak, zo blijkt uit zijn ‘Slotlied’, ‘Nederland nu als ontwerp’:

*Tussen land en zee,
omstreeks N.A.P.
daar ontwerpen wij een eigen paradijs.
Dat behoort tot onze burgerlijke taken.
Willen er zo graag, willen er zo graag,
willen er zo graag iets moois van maken.*

En ja, het had effect, de Founding Fathers dwongen af dat je je moest verantwoorden. En ik wilde dat ook. Ik wilde hun stad begrijpen. Zo ben ik in 2006 ook naar Frits Huis getogen, waar ik een fantastische maaltijd voorgeschoteld kreeg. Frits vertegenwoordigde voor mij het ‘Almere onderbuik gevoel’. En dan bedoel ik niet de exploitatie van het tegenwoordig alom aanwezige ‘onbehagen’. Frits ruikt of er sprake is van een oprechte relatie met de stad, dan wel dat deze dubbelhartig en opportunistisch is. In het eerste geval kan je op zijn bescherming rekenen, in het tweede geval zal hij je achtervolgen. Frits kan door de tijd heen kijken. Zijn Almere, daar mag je aankomen zolang je het mooier maakt voor de Almeerder zelf. In mijn ogen is Frits, kortom, een referentiekader voor iedereen die aan de stad werkt. Maar je moet er wel wat tijd voor nemen.

Dat ‘Almere gevoel’ is belangrijk, omdat juist een wethouder van buiten al snel het risico loopt de plank volledig mis te slaan; zijn plannen zullen al snel als megalomaan worden

weggezet. Maar het 'Almere gevoel' is voor een buitenstaander niet eenvoudig te pakken. Zoals Frits voor mij een graadmeter was in de gemeenteraad, waren Johanna Haanstra en Henk Smeeman dat in het college. Zij lieten mij het Almere 'van binnenuit' zien. Je kunt zeggen dat ik Almere mede heb ontdekt door de gesprekken die ik met hen voerde. In hun reactie kon ik lezen wat de reactie van de stadsbewoners zou gaan zijn. En al heel snel kreeg ik door dat de Almeerder al te vaak met mooie plannen is platgepraat, dat er al zoveel schone beloften zijn gedaan die niet zijn nagekomen. Kom niet aan met mooie plannen, was voor mij een belangrijke les, maar blijf dicht bij wat er is, wat gewaardeerd wordt, en verbeter dat wat nu niet goed functioneert.

Meer was mijn vraag: kan het dagelijkse worden verbonden met een langere lijn van de toekomst? Kunnen wij een werkvorm vinden waarin wij inhoud geven aan ons dagelijks leven, en tegelijkertijd gezamenlijk bezig zijn de toekomst van de stad te verrijken? Is die synthese mogelijk, of bestaat de ruimtelijke ordening van de stad uit plannen die per se over de hoofden van de mensen, de burgers heen gaan? Hoe komt dit bij elkaar?

Voor mij ontstond die verbinding in het bijzonder in de ontmoetingen met Teun Koolhaas, die toch wordt gezien als de ontwerper van de stad. Kort voor zijn overlijden mocht ik nog een drietal gesprekken met hem voeren over zijn stad Almere. In zijn woning in De Realiteit bogen wij ons over de oude tekeningen die de basis voor Almere vormden. En ja, steeds meer kwam het ontwerp tot leven, en ging ik begrijpen dat wat voor mij tamelijk eenzijdig groen was, met rijen en rijen van populieren, in feite een magistraal groen casco was, dat – vooral op termijn – een rijke diversiteit vertegenwoordigt. Dat wat ooit een antistad leek te zijn, openbaarde zich als de meerkernenstad die het in zich had om een veelzijdige stad te worden, met onderscheidende kwaliteiten. Voor mij kwam tot leven dat hier, in de woorden van Koolhaas, "de kans is gegrepen om een *landgoed* voor 250.000 mensen te ontwerpen". Maar hoe waar dat wel niet was, merkte ik pas toen wij gingen wonen aan de Boelijn in Noorderplassen-West. Daar heb ik het 'Almere gevoel' echt ervaren. Geen Leidseplein, geen Utrechtsestraat en geen grachtengordel, maar wel een stad die ruimte biedt, waar de natuur direct onderdeel is van het dagelijks leven, waar het water nooit ver weg is en waar er nog een hele wereld kan worden veroverd.

Ik voelde dat ik in die traditie verder wilde. Ik deelde de vreugde die Han Lammers en Dirk Frieling moeten hebben gevoeld toen zij bezig waren met hun meesterwerk: een stad voor gewone mensen, in het hof van Almere. Ik wilde dat plan verder brengen. Weg blijven van de wereldverbeteraars die het altijd goed bedoelen, maar die het dogma van de compacte stad niet kunnen ontstijgen. Hier ligt een stad die anders is en dat ook mag zijn. Een stad ook, die met de tijd meer en meer stad zal worden. Die op de langere termijn wellicht ook een rijkdom zal kennen die vergelijkbaar is met de oude stad – maar wel in een nieuw jas gestoken.

Het klinkt nu misschien kinderlijk eenvoudig, maar toen mij duidelijk werd dat het bestaande plan eigenlijk het beste plan was, werd ook duidelijk welke weg wij moesten bewandelen. Het ging er niet om het plan – feitelijk de basis van Almere – ter discussie te stellen, maar de manier waarop daar invulling aan zou moeten worden gegeven. En hier kunnen korte en lange lijnen samenkomen. De korte lijn was de fundamentele omslag van een stad waar aantallen werden geproduceerd door anonieme krachten, naar een stad die door de mensen werd gemaakt die zelf onderdeel waren van die stad. Daarna kreeg ook het particulier opdrachtgeverschap zijn ideologische betekenis. Het zouden de mensen zijn die de kracht van het plan van Almere zouden verbeteren. En het zouden vooral de blijvers zoals beleggers, corporaties en ondernemers zijn, die onze werkelijke stakeholders moeten gaan worden. Dit is de sleutel naar het nieuwe Almere. Een stad waar het niet de tussenpersonen zijn die de dienst uitmaken, die geen geldmachine is, maar een stad die een concreet resultaat is van mensen die hun woon- en leefomgeving zelf vormgeven, en daarmee nieuw erfgoed creëren. Zoals de burgerij in de Middeleeuwen de grachtengordel heeft gebouwd, zou het primaat in Almere ook weer bij de burger moeten komen te liggen.

Wanneer wij het hebben over ‘mensen maken de stad’, dan gaat het ook om de mensen die daarvoor de kaders scheppen. Het zijn telkens weer ontmoetingen geweest, verweven met eigen idealen, die de stad haar monumentaliteit hebben gegeven. Zo was het Jan-Hendrik Dronkers, de Directeur Generaal Mobiliteit van het ministerie van Verkeer en Waterstaat, die aansloeg op onze wens om samen aan de slag te gaan om niet alleen de bereikbaarheid van de stad te verbeteren, maar vooral ook te zoeken naar manieren om de A6 daadwerkelijk onderdeel van de stad te laten zijn, als een werkelijke

economische as waarlangs de stad z'n betekenis krijgt. De weg zou het niet alleen mogelijk moeten maken om door de stad heen te rijden, maar zou ook een uitnodiging moeten zijn om de stad te leren kennen. Het zijn die inspanningen geweest, die uiteindelijk hebben geleid tot de Kansenstrategie voor het Weerwater en die de basis hebben gelegd voor een Floriade in het hartje van de stad. Wensen, gedachten en fantasieën over de stad die niet bij dromen zijn gebleven, maar die vertaald zijn in plannen, in contracten en in convenanten. Het resultaat zullen wij snel zien. De werkzaamheden aan de A6 en A1 zijn al begonnen. De stad zal een andere zijn na de verdubbeling, en zeker na de opening van de Floriade in 2022.

Waar het gaat om de kaders waarbinnen mensen de stad kunnen maken, is het voor mij Jacqueline Tellinga geweest die het programma 'IkbouwmijnhuisinAlmere' dat unieke karakter heeft gegeven. Dit zijn de echte hervormingen van de woningmarkt. Een nieuw bouwprogramma van en voor de mensen, dat nu een voorbeeld is geworden voor veel gemeenten in ons land. Het kan verkeren; de productie- en daarmee ook de confectiestad, wordt nu een illustratie met de kracht van maatpakken. Het Homeruskwartier, onze 'staalkaart van opdrachtgeverschap', zal niet alleen een blijvende erfenis voor de stad zijn, maar het zal in de toekomst vooral een uitdrukking zijn van de stad die 'van onderop' is gemaakt. Het zou mooi zijn wanneer Almere in staat zal zijn doordrenkt te raken van deze nog altijd nieuwe werkwijze.

De stad krijgt betekenis door kleine en grote interventies. Eén zo'n heel kleine interventie is het – door de PVV zo gewaardeerde – programma 'IkbouwmijnKlokhuisinAlmere' geweest. Het was Jan de Vletter die de doorzettingskracht heeft getoond om dit gehele programma te realiseren. Het resultaat is een icoon voor Almere Poort en voor Almere. Jan de Vletter dank ik voor zijn werkelijke steun in al die jaren, op een veelvoud van terreinen.

Wetend dat de korte en lange lijnen elkaar zouden gaan versterken, kon er weer met bravoure gewerkt worden. Zelf geloof ik sterk in een samengaan van opdrachtgever en ontwerper. Veel steden die bijzonder zijn, zijn dat omdat er ooit een synthese is geweest tussen bestuur en creativiteit. Dat samengaan zou ook in Almere – opnieuw – z'n betekenis moeten krijgen. Winy Maas leek daarvoor de meest geschikte kandidaat, op

één voorbehoud na: in de tijd van Riek Bakker maakte hij plannen voor Almere, die neerkwamen op een verdichtingsexplosie. We hebben toen letterlijk afgesproken dat het Structuurplan uit 1978 het uitgangspunt zou vormen. Dit mocht vernieuwd worden. Winy accepteerde deze beperking van zijn opdracht, en met terugwerkende kracht kunnen we zeggen dat dat een hele gelukkige keuze is geweest. De plannen die we met Winy hebben opgesteld, maken dat Almere in ruimtelijk opzicht weer een toekomst heeft, die tot ver na 2040 doorloopt. Ik hoop oprecht dat deze samenwerking tussen Winy Maas en Almere gecontinueerd wordt.

Voor Dirk Frieling kwam de rehabilitatie van zijn Structuurplan als een grote verrassing. Direct na de presentatie zei hij tegen mij: "Ik moet wennen aan de waardering die ons nu ten deel valt, nadat wij jaren lang verguisd zijn." Die erkenning heeft hem goed gedaan. Sterker nog: wij gingen samenwerken. Als voorzitter van de Welstandscommissie werd hij het geweten van de stad. Ik had hem nog jaren gegund in die rol. Graag had ik de uitwerking van de Structuurvisie – onder andere in de organische ontwikkelstrategie voor Oosterwold, de kansenkaart voor Weerwater en de plannen voor de Floriade – met hem gedeeld en bediscussieerd. Het is mooi dat het monument voor de Founding Fathers in het Museumbos tot stand komt.

Ik kijk, en daar maak ik geen geheim van, met tevredenheid terug. Het is gelukt, durf ik te zeggen. Maar dat zelf vinden is één. Ik heb het als een groot compliment ervaren, toen Ruud Pet de woorden bij zijn afscheid als volgt vervolgde: "Maar toch ben je ook van ons geworden. Je hebt de uitgangspunten van de stad omarmd, weer levend gemaakt. Wij weten weer in wat voor stad wij eigenlijk zijn gaan wonen. En dat heb je duidelijk verankerd."

Tegen Ruud zeg ik: dank je wel.

Iets en iemand kan alleen gedijen als het klimaat daarvoor aanwezig is. Dat begint met je eigen partij. Het was een eer dat de PvdA mij vroeg om met mijn expertise en netwerk een bijdrage te leveren aan de groeiopgave. Ik heb die unieke kans met overtuiging aangegrepen. Maar ook een fractie opereert in de bredere context van de raad. Daar worden de beslissingen genomen. En hoewel ik de samenwerking met de raad over het

algemeen als positief heb ervaren, gun ik het college ook een raad die zichzelf toestaat uit het dogma van de carrousel te stappen en soms het commitment voor een bijzonder project te vergroten. Ik heb geleerd dat de werkelijke verschillen eigenlijk marginaal zijn geweest. Dat geldt ook voor de tegenstem van GroenLinks bij de Structuurvisie en het Integraal Afspraken Kader. Ik heb de overtuiging dat er in deze stad nauwelijks principiële verschillen zijn tussen de opvattingen van het college en die van de raad. Veel van de verschillen zijn min of meer kunstmatig en zeker oplosbaar. Het zou beter zijn wanneer de raad zou zoeken naar de overeenkomsten, in plaats van kleine verschillen op te blazen tot proporties die het eigenlijk niet waard zijn.

En om te kunnen functioneren is er is natuurlijk het college, dat je de geestelijke ruimte moet bieden om stappen te zetten, op weg naar het onbekende. Die ruimte in het college – en dat kan ik vanuit mijn eerdere Haagse ervaring zeggen – is er altijd geweest. In het college in Almere is er nog altijd sprake van een *open mind*. Er zijn geen ingesleten patronen of werkelijk vooringenomen posities. Ieder collegelid heeft hier de vrijheid om te komen met eigen voorstellen, en zo zijn of haar stempel te drukken op een bestuursperiode. De vraag is, kortom, niet of het kan, maar of de mogelijkheid wordt benut.

Maar een college is meer dan een besluitvormingsmachine. Het is ook een voedingbodem voor betere – of slechtere – prestaties. En wat was ik blij met de komst van Arno Visser. Niet alleen omdat we uit dezelfde wereld komen, die van de nationale politiek, maar ook omdat we allebei van buiten naar binnen konden kijken. Het maakte dat we Almere op vele manieren konden ervaren en beleven. Wij hebben veel van die gedachten kunnen delen en dat gaf ons, denk ik, ruimte. Ruimte om reflecteren en door te gaan. Ik heb genoten van het evenwicht in onze samenwerking. Arno hield mij scherp, en, hoop ik, ik hem. Ik heb onze samenwerking zeer gewaardeerd.

‘En hoe is Annemarie?’, is de vraag die ik de afgelopen zeven jaar velen malen heb moeten beantwoorden. ‘Kan je wel met haar...?’ En hoe prettig was het niet dat ik al die keren kon antwoorden dat wij beide geheel onze eigen stijl hebben, maar een goede manier hebben gevonden om daar mee om te gaan. We laten elkaar in elkaars waarde, in de wetenschap dat we allebei bezig zijn met de stad Almere. Je hebt mij nooit

gedisciplineerd in een *frame* waar ik niet in paste. Als ik ruimte heb benut, is dat ook omdat jij mij ruimhartig die ruimte hebt gegeven. Ik kijk terug op een mooie tijd in ons college.

Gedijen kunnen een wethouder en een college mede door een goede ambtelijke ondersteuning. Ik vraag veel van de mensen om me heen, en het zal dan ook niet altijd gemakkelijk zijn geweest om met en voor mij te werken. Men verwijt mij weleens vooral functionele relaties aan te gaan. Dat wil zeggen dat ik intensief samen kan werken met mensen om mij heen, om vervolgens weer door te gaan naar de volgende klus. Ik vind dat niet per se een verkeerde eigenschap, maar ik begrijp best dat dit niet altijd wordt begrepen. Laat ik dit zeggen tegen al die mensen, ook in ons ambtelijke apparaat, met wie ik mocht samenwerken: we hebben iets unieks kunnen doen voor Almere. Geniet vooral van het resultaat, want dat is de werkelijke oogst van onze samenwerking. En wanneer de stad daarvan profiteert kunnen wij daar trots op zijn.

Voor Henk Mulder maak ik een uitzondering. Dat was een apart geval. Met hem moest ik niet alleen samenwerken, maar we moesten ook elkaars gedachtengoed verinnerlijken. Wij zijn bondgenoten geworden in een gezamenlijke slag, om Almere voor te bereiden op een nieuwe periode in haar ruimtelijke ordening. En ja, wanneer je zo intensief samenwerkt en je gaat weg, dan bekruipt je de zorg dat veel verloren zou kunnen gaan. Hoe mooi is het dan niet dat de co-auteur van al deze werken de handschoen heeft opgepakt? Henk, het is moedig om deze taak op je te nemen en het is waarlijk een geruststelling om Almere achter mij te laten en te weten dat jij doorgaat. Ik kan met recht zeggen dat jij de langst ingewerkte wethouder bent die Almere ooit heeft gekend. Succes ermee. Het gaat vast en zeker goed.

Hoe houden wij nu vast wat we in de afgelopen jaren hebben opgebouwd?

Continuïteit is van groot belang voor een jonge stad als Almere. De vraag is hoe je dat borgt in de cultuur van de vluchtigheid van de Politieke Markt. Het was een werkelijk belangrijk moment toen Frits Huis op 7 maart – op het moment dat ‘de krachten van het grote onbehagen’ de Floriade ter discussie stelden – het volgende stelde:

“Misschien moeten we wel iets bedenken in de sfeer van de Floriade-principes, die ik dan graag de wortels zou noemen, om in de termen van de Nederlandse Tuinbouwraad te blijven. Maar dat je een aantal principes zou kunnen formuleren, waarvan wij zeggen: die zouden in de komende jaren, in alle raadsperioden, moeten gelden. En als in zo'n raadsperiode een raad de behoefte heeft om zo'n principe te wijzigen, dan moet men ook van goeden huize komen om dat te doen. Zodat we niet nu al een discussie voeren, en dan komen wij in 2014 natuurlijk ijzersterk terug maar anderen zullen wat kleiner worden, en dan krijg je misschien een heel ander verhaal. Dat moet je in die zin zien te voorkomen dat wie wil peuteren en knagen, bijvoorbeeld een ambitieuze wethouder die voor zichzelf een monument wil oprichten of weet ik veel wat, dat die van goeden huize moet komen. Op dat moment kan er dan altijd bij worden gehaald: kijk, dit zijn de principes die wij hanteren voor dit plan.”